

I.S.I.S.P.

11-21.689

BIBLIOTECA SOCIALISTĂ

**DIN IDEILE FUNDAMENTALE
ALE
SOCIALISMULUI ȘTIINȚIFIC**

**DE
C. DOBROGEANU - GHEREA**

EDIȚIA II-a

EDITURA PARTIDULUI SOCIAL DEMOCRAT

1944

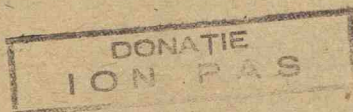
BIBLIOTECA SOCIALISTĂ

DIN IDEILE FUNDAMENTALE
ALE
SOCIALISMULUI ȘTIINȚIFIC

DE
C. DOBROGEANU - GHEREA

CONFERINȚĂ
ținută în sala Cercului „România Muncitoare”
în ziua de 28 Maiu 1906

EDIȚIA II-a

EDITURA PARTIDULUI SOCIAL DEMOCRAT

1944

BD 283253

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA I 156 232

912/04

lc 251/12

B.C.U. Bucuresti

C20045258

~~Institutul de Studii Historice și Social-Politice
de pe lângă C.A.P. P.R.
BIBLIOTECA DOCUMENTARĂ~~

~~Inventar nr. 4690/79~~

V'am spus într'unul din articolele din „România Muncitoare” că dacă cineva v'ar întreba, cu scopul poate de a vă încurca, știind bine cât de grele sunt în general definițiile, dacă, zic, cineva v'ar întreba: „Ce este societatea socialistă despre care se vorbește atâta?” — d-voastră puteți să răspundeți scurt și clar: societatea socialistă e acea formă a societății, care, în virtutea legilor de dezvoltare socială, va înlocui societatea capitalistă de azi. Răspunsul va fi pe cât de limpede pe atâta de categoric și sugestiv. Pentru că de sigur, în starea cunoștințelor de azi, mai nu e om, care să nu priceapă sau să nu știe, că formele sociale evoluează, că nici o formă socială nu e veșnică, că deci trebuie să moară și forma socială de azi și să fie înlocuită cu alta.

O obiecție poate să vă facă interlocutorul d-voastră și cu foarte mult temei. El poate să vă spue: „Foarte bine, e adevărat și evident că nici o formă de conviețuire socială nu e veșnică, după cum nimic nu e veșnic pe lumea asta și deci societatea capitalistă va fi înlocuită. Dar de unde știm noi, că acea viitoare societate va fi tocmai socialistă și nu altfel, ori cum o fi ea?”

La aceasta răspundem: Apoi tocmai ăsta e unul din scopurile socialismului științific ca doctrină. Socialismul științific, în primul rând, arată cum, de ce, în ce fel, prin ce puteri lăuntrice sociale, societatea de azi capitalistă se transformă în societate socialistă. Și tocmai pentru că noi **știm** că societatea de azi ajunge la societatea socialistă, de aceea suntem socialiști.

Aicea, chiar de la început, sunt nevoit să fac o mică digresiune asupra termenului socialism ca știință, socialism științific. În străinătate, în Germania, patria însăși a socialismului științific chiar între socialiști s'a iscat o aprigă polemică dacă socialismul e o știință, dacă e științific. Polemica a fost deschisă de cunoscutul socialist german Ed. Bernstein, printr'o conferință la

cercul studiilor sociale al studenților din Berlin. În această conferință, care purta titlul „Wie ist wissenschaftlicher socialismus möglich?” (Cum e cu putință socialismul științific?) Bernstein, cu o mare desfășurare de știință teoretică, filosofică, dar foarte confuz, caută să dovedească, ba că nu e posibil socialismul ca știință, ba că nu e posibil socialismul științific. Deși, după propria mărturisire a lui Bernstein, toată tema asta nu are importanță decât strict teoretică, de loc practică, totuși s'a iscat o mare polemică, care durează încă.

Și acum în urmă, cunoscutul învățat Werner Sombart, profesor la universitatea din Breslau, unul din cei mai mari cunoscători ai mișcărilor sociale, în cartea lui din urmă asupra socialismului, reia iar polemica și se asociază la opinia lui Bernstein.

După părerea mea, neînțelegerea din această polemică se datorește confuziei care se face între termenii știință și științific. Și pentru ca să nu ne cufundăm în înaltele abstracțiuni ale metodologiei, clasificării și terminologiei științifice, am să vă dau un exemplu clar, care are să vă limpezească gândirea mea. Acest exemplu este medicina.

Ce este medicina, o știință sau ba? Pentru marele public nici o îndoială nu încap. Apoi dacă n'ar fi știință de ce ar trebui studenții s'o studieze atâta amar de ani?

Marele savant și logician englez John Stuart Mill, din punctul de vedere tocmai al metodologiei, clasificării și terminologiei științifice, așează medicina între arte nu între științe.

Ca să vorbim popular, medicina e arta de a lecuî boalele omenești. A fost o vreme când ea se baza pe cunoștințele empirice ale babelor și preoților și atunci medicina a fost empirică, nu științifică. Acum însă, medicina, această artă de a lecuî boalele omenești, se bazează pe o serie întregă de discipline științifice; pe o serie întregă de științe cum sunt spre pildă fizica, chimia, mineralogia; pe științele biologice cum sunt: botanica, anatomia, fiziologia, microbiologia și altele. Așa dar medicina deși nu e propriu zis o știință, dar e profund științifică.

Și absolut acelaș lucru trebuie de spus despre socialism. Socialismul e o doctrină care se bazează și își ia întreaga argumentație, în primul rând, din științele sociale, istorice și morale,

dar și din științele biologice și chiar din generalizările științelor fizico-chimice, — socialismul e științific pentru că se bazează pe întreaga știință a veacului. Și dacă socialismul a ajuns din empiric și utopic, științific; și dacă noi știm acum hotărît unde mergem și drumul care trebuie să-l urmăm și unde vom ajunge; și dacă suntem convinși că lupta de azi va duce la victoria de mâine, asta în primul rând o datorim marelui nostru dascăl Karl Marx.

Se înțelege, socialismul nu datează numai de la el, el e vechiu, foarte vechiu. La sfârșitul veacului al XVIII-lea și în prima parte a veacului al XIX-lea el a dat o literatură bogată, o cflorescență varie și abundentă și a fost reprezentat prin trei oameni de geniu: Fourier, St. Simon și Owen, dela cari s'a adăpat și Marx. Oameni de geniu, cu o puternică intuiție artistică și cu marea lor inimă, ei simțeau, vedeau și pricepeau toate neajunsurile societății înconjurătoare, presimțeau unde pot duce aceste neajunsuri și cu ochi de artiști, cu puternicul lor spirit intuitiv artistic se uitau, presimțeau și vedeau adânc și pătrunzător în viitor. Dar ceea ce făcea puterea creațiunii lor — spiritul intuitiv artistic, bogăția fanteziei, — aceea era și slăbiciunea lor. Ei erau mai mult artiști decât oameni de știință. Și ceea ce în primul rând a ruinat creațiunea lor, e metoda falsă întrebuițată de ei — metoda raționalistă. Incredători peste măsură în puterea minții omenești, a rațiunii suverane, ei își făceau cam următorul raționament. Dacă mintea, rațiunea omenească ne arată care sunt dezarmoniile, neajunsurile, defectele societății, dacă tot prin ea putem să ne deslușim cum anume trebuie să scăpăm de cutare neajuns, să corijăm cutare defect social, de ce adică prin rațiunea noastră n'am putea să inventăm, să construim o astfel de organizație socială perfectă, încât să nu mai fie acolo nici o desarmonie, nici un neajuns, nici mizerie, nici lacrimi, nici dureri: o societate ideală. Ceea ce se cere numai, e o rațiune, o minte puternică și o fantezie inventivă, bogată.

Și bazați pe acest raționament, pe această metodă raționalistă, utopiștii s'au pus pe lucru, pe inventat mașinării sociale ideale. Se înțelege dela sine că societățile ideale construite de fiecare inventator, purtau pecetea personală a inventatorului și se

deosebeau după temperamentul, inima, spiritul, mintea, fantezia fiecăruia. Puteți să vă închipuiți ce ar fi devenit o societate, dacă ar fi început să-și cioplească și recioplească organizația ei socială după fantezia, foarte bogată de altfel, a fiecărui inventator. Când citești aceste planuri utopice de construcții a unor societăți ideale, vezi alături de izbucniri de adevărate genii, niște lucruri ridicole și copilărești, care te fac să râzi.

Marx a priceput toată greșeala acestei metode raționaliste și toată zădărnicia acestor construcțiuni utopice. Marx a înțeles, înainte de teoreticienii organismului social, cum sunt Spencer, Schaeffle sau Lilienfeld, și mult mai profund decât dânsii, că societatea este și ea un organism viu, nu un organism biologic, un organism omenesc, dar un fel de supra-organism viu, care are viața lui, legile lui de dezvoltare. El a priceput că, după cum nu poți să cioplești un organism omenesc după voie, sub cuvânt că să-l faci mai perfect, după cum nu poți unui corp omenesc să-i pui încă o pereche de ochi îndărăt, ca să vadă și cu ceafa, sau încă un nas, ca să miroasă și cu spatele — oricât ar fi aceasta de avantajos în alte privințe — tot așa nu poți să procedezi astfel și cu societatea. El a înțeles, că o societate are o lungă istorie, de mii de ani de viață, creștere și dezvoltare și ca să pricepi ce e de făcut spre binele societății, trebuie să cunoști organizarea ei, legile ei de dezvoltare, **istoria ei** și din ea, din **istoria reală a societății** trebuie să deduci și socialismul ei.

Și astfel Marx a pus socialismul pe o bază reală istorică, dându-ne și o metodă nouă de cercetare realisto-istorică în loc de raționalisto-utopică de altădată. Această așezare a socialismului pe bază reală istorică și această metodă nouă de cercetare pe care ne-a dat-o, e prima mare descoperire și meritul lui Marx. Și aplicând propria sa metodă, Marx a studiat dezvoltarea istorică a omenirii și a văzut că ceea ce face în primul rând conținutul întregii istorii e lupta pentru interes între oameni, lupta între grupuri sociale, lupta între clase sociale. Și astfel Marx ne-a dat teoria lui a luptei de clase, a doua mare și nemuritoare descoperire a lui. Făcând această descoperire el și-a spus: foarte bine, lupta de grupuri sociale, lupta de clase dă adevăratul conținut al istoriei omenirii, dar care e puterea lăuntrică care crează

grupurile sociale și clasele și le pune în mișcare, care e temelia pe care se construiește întreg mecanismul social? Și el a găsit această putere și temelie, ea se cheamă felul cum oamenii produc bunurile sociale și le împart între ei, organizația producției și distribuirea bogățiilor. Aceasta este a treia mare și nemuritoare descoperire a lui Marx.

Ca să pricepeți puțin mai clar și mai plastic sensul și importanța acestor descoperiri mari am să-mi permit să vă dau un exemplu cu un ceasornic.

Știți că sunt ceasornice foarte complicate. Pe cadran sunt arătători cari arată anul, ziua, ora, minuta, secunda, ba ceasornicul ne și deșteaptă din somn. Ei, cum poate să facă ceasornicul toate aceste minuni?

Deschideți capacele ca să vă dumeriți și ce vedeți? O groază de roate și roțițe în mișcare, ceea ce vă mărește numai nedumerirea. Iar un om simplu văzând toată comedia aceasta zice: „nu, aicea nu e lucru curat, trebuie să fie vre-un duh nevăzut, care pune în mișcare toată comedia asta”. Dar iată că vine meșterul ceasornicar și vă arată cum printr’o savantă aranjare a roților și roțițelor și a mișcărilor lor, prin mișcarea și frecarea acestor roți și roțițe — dacă ar fi ființe vii am zice prin lupta lor — se mișcă arătătorii pe cadran și ne arată toate minunățiile de care am vorbit.

Dar după ce ați înțeles minunea aceasta, vă rămâne încă o întrebare: Cine și ce pune în mișcare mașinăria asta complexă?

Și iată că meșterul vă desface ceasornicul, vă arată în fundul lui o roțiță închisă, iar în ea o coardă subțire și îngustă de oțel, care prin puterea elasticității pune în mișcare mașinăria toată și al cărei rezultat este: măsurarea scurgerei vremii veșnice.

Și așa e și cu societatea. Când o consideri pe din afară în manifestările ei exterioare, vezi palate somptuoase și colibe desvelite, bogăție trufașă și sărăcie umilită, vezi veșnica mișcare și forfoteala veșnică, alergarea după câștig și onoruri, gelozie și invidie, luptă de interese între indivizi, grupe, clase, popoare, vezi războaie sângeroase. Se învârtesc vertiginos roțile sociale ale norocului, ridică sus pe unii, zdrobesc pe alții, se aud strigăte de triumf și răcnete de durere, șoapte de iubire și înțepări de ură,

chiote de veselie și scrâșnet de dinți. Și uluiți, căutând să se lumineze, stau oamenii de sute și mii de ani înaintea propriei lor creațiuni — a societății lor, istoriei lor — întrebând: cum s'a întocmit întreaga această atât de complexă mașinărie socială, care e rostul și pivotul istoriei omenirii ?

Dumnezeu din cer, răspund credincioșii. Spiritul abstract al omenirii în realizarea lui, răspunde metafizica împreună cu Hegel. Mintea, rațiunea omenească reală, răspund raționaliștii. Și iată că vine Marx și desșurubându-ne mașinăria socială, arată cum se mișcă roțile sociale, cum mișcarea, frecarea și lupta de grupuri și clase sociale formează conținutul istoric al istoriei omenirii și cum organizația materială, economică a producției și distribuției bogățiilor e temelie pe care se clădește mecanismul social și această temelie și luptă de clase, e resortul și pivotul istoriei omenirii¹⁾.

În privința aceasta, Marx poate să fie comparat cu Darwin, cu care de altfel are mult comun în multe privințe. Mii de ani au stat uimiți oamenii înaintea regnului vegetal și animal, întrebându-se cu mirare: Cum s'au produs toate aceste nenumărate specii vegetale și animale? De unde vin, cine sunt, cum s'au format? Și a venit Darwin și prin câteva legi geniale descoperite de el — cum e lupta pentru existență, selecția naturală, fixarea caracterelor dobândite prin ereditate — a răspândit lumina în această mare de întuneric. Ceea ce a făcut Darwin în biologie, a făcut Marx în sociologie.

Dacă din cele spuse până acum vă dați seama cât de puțin de marea însemnătate a legilor sociale descoperite de Marx, atunci puteți să vă dați asemenea seamă de marea ignoranță ce domnește în această privință în public, chiar cel cult.

Foarte caracteristic și sugestiv s'a arătat această ignoranță cu ocazia mișcărilor studențești din urmă. Mișcărilor studențești, pe cât se pare, aveau de scop să facă pe High-Liful nostru, care vorbește bine franțuzește, să vorbească prost românește. Se pare că de aci ar trebui să rezulte o nouă înflorire a literilor române...

1) Despre societățile preistorice, a cărora temelie și resort e mai ales mediul geografic și dezvoltarea formelor sexualo-familiare, am vorbit în conferința mea „Concepția materialistă a istoriei“.

Dar nu despre asta e vorba. E vorba că, în timpul acestor mișcări, s'a vorbit strașnic de mult de lupta de clase. Protivnicii studențimii acuzau pe studenți că ei provoacă lupta de clase. Studenții răspundeau, că ferească Dumnezeu, nici gând n'au să facă așa poznă. Iar politicianii dădeau a înțelege șiret, că sub guvernul actual e natural să se provoace lupta de clase, dar vin ei la guvern și au s'o facă să dispară ca prin minune. Toate aceste discuții produceau impresia, că lupta de clase nu ar fi un principiu de existență a societăților istorice, după cum e în adevăr, ci un fel de jucărie căreia un student poate să-i dea drumul, iar un politician poate s'o oprească.

Am enunțat câteva principii și legi descoperite de Marx. Să facem acuma aplicarea acestor principii, făcând analiza unei organizații sociale, din punctul lor de vedere. Pentru aceasta de sigur cea mai potrivită este societatea de azi, societatea capitalistă în care trăim și luptăm. Se înțelege că această analiză putem s'o facem numai foarte superficial, scurt, sumar, altfel am eși prea mult din cadrul unei conferințe.

Ca să pricepem ce este societatea noastră capitalistă, trebuie mai întâiu să ne dăm seama ce e capitalul, care, după cum vedem, i-a dat chiar numele.

Pentru publicul neștiutor și pentru economiștii vulgari, orice bogăție existentă e capital. Această definiție este o greșală vulgară, pentru că ea nu ne lămurește ce funcție are capitalul în societate.

Școala clasică a economiștilor englezi a priceput greșala, a priceput că noțiunea capitalului trebuie să ne deie, să ne arate lucrarea lui în societate, funcțiunea lui socială și pricepând aceasta, economiștii englezi au răspuns: Capitalul sunt bogățiile care servă de instrumente de muncă, de producere — cum sunt fabricele, atelierile, minele, pământul, ș. a. m. d. Această noțiune, această definiție e de sigur superioară celeilalte, dar nici ea nu e exactă, pentru că nu ne arată funcțiunea **specifică** a capitalului în societatea noastră **specială**. Karl Marx, care avea darul artistic de a lumina o întreagă stare de lucruri printr'o

imagine sau o comparație, a răspuns economiștilor englezi: Un negru e un om de rasă neagră și astfel va rămâne el în orice organizație socială; numai în o societate sclavagistă însă, el se face rob. Tot așa instrumentele de muncă vor fi instrumente de muncă în orice organizație socială și numai în societatea noastră capitalistă-burgheză ele se prefac în capital.

Care este deci această proprietate specială, care prefacă, în societatea noastră, instrumentele de muncă în capital, care este funcțiunea specială a capitalului în societatea noastră modernă ?

Această proprietate a lui e de a-și apropia o parte din munca omenească, această funcțiune a lui e de a-și însuși o parte din rezultatele muncii omenești, de a percepe muncă neplătită. Instrumentele de muncă în societatea noastră au deci un fel de funcție de receptor care percepe în folosul lor, sau mai bine zis al detentorilor lor, o parte din produsul muncii omenești și întru atâta întrucât fac această percepere, ele sunt capital; altfel sunt simple instrumente de muncă. De pildă: iată un țăran care pe bucățița lui de pământ cultivă lucruri de hrană pentru familia lui. Această bucățiță de pământ este, se înțelege, un instrument de muncă, dar nu e capital. Când însă țăranul va tocni un lucrător care să lucreze bucata lui de pământ sau va închiria această bucată de pământ altuia pentru un preț oarecare și deci prin aceasta va percepe în folosul său o parte din munca omenească, atunci această bucată de pământ, acest instrument de muncă se prefacă în capital.

S'ar părea că aicea e numai o chestie de subtilitate, adevărul însă e că, a pricepe bine ce este capitalul și funcțiunea lui socială însemnează a pricepe societatea noastră modernă până în cele mai nepătrunse adâncimi ale ei. De aceea, să mergem mai departe cu cercetările noastre și să vedem cum îndeplinește capitalul funcțiunea lui de receptor al muncii neplătite.

Această percepere el o face, nu în câmpul distribuției, împărțirii bogățiilor sociale ci în câmpul producerei lor. Să mergem deci și noi acolo, ca să vedem capitalul la lucru.

Să luăm ca exemplu o fabrică, fie una de mașini. Pentru a produce mașini, fabricantul va cumpăra fel de fel de mărfuri. Aicea o mică digresiune, un mic ocol.

În societatea noastră modernă capitalistă, întreaga producție se face pe baza producerii de mărfuri, de valori de schimb. În organizațiile trecute cea mai mare parte a produselor se produceau ca valori, ca lucruri de întrebuințare. În gospodăria țărănească medievală se producea grâu, țesături de haine, ș. a. pentru propria întrebuințare. Tributul pe care-l plătea servul, clăcașul stăpânului era tot în aceste produse de întrebuințare. Dacă un meșteșugar făcea o căruță pentru un țăran, acesta din urmă îi dădea pentru aceasta alte valori de întrebuințare, — grâu, țesături și altele — deci peste tot valori de întrebuințare și numai o mică parte din întreaga producție se vindea ca marfă. În societatea capitalistă însă, întreaga producție a societății se preface în marfă, astfel încât lucrătorul unei mari fabrici de încălțăminte trebuie să-și cumpere din prăvălie, sub formă de marfă, chiar ghetete făcute de el. Capitalismul are atât de mult tendința de a preface toate în mărfuri, încât preface în marfă nu numai bunurile materiale, ci și valorile morale ca cinstea, iubirea și altele.

Să ne întoarcem acum îndărăt, după acest mic ocol. Am zis că pentru a produce mașini, fabricantul va cumpăra mărfuri: fer, aramă, cărbuni. Aceste mărfuri el le plătește după valoarea lor de schimb. Valoarea de schimb a unei mărfi este egală cu câtimea de muncă necesară pentru producerea ei, sau cum zic economiștii, cu cheltuelile necesitate de producerea ei. Fabricantul produce mașina, în ea au intrat mărfuri în valoare, să zicem, de zece mii de lei. La vânzare el va lua tot zece mii de lei — fiindcă nimenea nu dă pentru un lucru mai mult decât costă, decât face. Dar atunci nu e nici o afacere, nu e nici un câștig și fără câștig nici un capitalist n'ar lucra, așa că ar trebui să înceteze întreaga producție în societate.

Din fericire pentru capital și capitalist, în piață, între multe mărfuri, se găsește un negustor special, care are de vânzare o marfă foarte originală. Negustorul e muncitorul, iar marfa lui, unica lui marfă, pe care trebuie s'o vândă ca să poată trăi, este forța lui de muncă. Capitalistul cumpără această marfă, forța de muncă a muncitorului, după valoarea ei, după costul ei, adică cheltuelile necesare pentru producerea ei — ceea ce în cazul de față însemnează cheltuelile necesare pentru întreținerea muncitorului și a familiei sale. Aceasta e valoarea forței de a munci și

afăta, în termen de mijloc — câte odată mai puțin, câte odată mai mult — plătește capitalistul muncitorului pentru marfa lui, forța lui de muncă.

Veți obiecta de sigur: Ei bine, atunci iar nu mai este nici o afacere ! Dacă capitalistul plătește muncitorului valoarea întreagă a muncii lui, atunci nu-i rămâne nici un câștig și nu mai poate fi vorba de exploatarea muncii lucrătorului, de oarece i se plătește întreaga valoare a mărfii lui, a forței lui de muncă. În aparență așa este. De cât, aicea e un mic clenciu, mic dar care face posibilă existența capitalismului, a societății capitaliste însăși, — și anume **forța de muncă e unica marfă care poate, reproducându-se, să producă mai mult decât costă ea.** Așa, spre pildă, dacă fabricantul plătește lucrătorului patru lei pentru o zi de lucru de 12 ore, lucrătorul reproduce valoarea forței lui de muncă, valoarea acestor patru lei, în șase ore, iar în restul de șase ore crează un plus de valoare, care nu mai costă pe capital nimic și pe care capitalul și-l însușește gratuit. Productul acestei munci în plus, pe care capitalul și-o însușește fără s'o plătească, se numește plus-valoare. Și așa cum face capitalistul cu un lucrător, așa face cu toții, și așa cum se face în fabrica de mașini, se face în toate fabricile, în toate atelierile, așa și la lucrul pământului, care este și el un fel de fabrică, așa se face mai toată producția în țările capitaliste.

Pentru o mai mare limpezire a celor ce vor urma, să luăm ca pildă o țară capitalistă mică, în care întreaga producție anuală este egală cu două miliarde — două mii de milioane de lei. Să presupunem că o jumătate din această producție, un miliard, primesc toți muncitorii, de toate categoriile — manuali și intelectuali — ca plată pentru munca lor; iar a doua jumătate, al doilea miliard va reprezenta suma plus-valorii naționale. Intâia jumătate o vor lua toți muncitorii la un loc, salariații, proletariatul; a doua, toți capitaliștii la un loc, burghezimea.

Așa dar, pe baza acestui fel de producție capitalistă, care se face prin vânzarea forței de muncă, vedem îndată cum se crează două mari clase deosebite: de o parte muncitorimea, proletariatul, care reprezintă munca — de altă parte burghezimea, care reprezintă capitalul. Să mergem mai departe. Am văzut că

În societatea capitalistă se produc numai mărfuri. Acestea trebuie vândute și iată o clasă puternică, nouă, negustorimea. Capitalul, instrumentele de muncă sunt și ele diferite și se împart mai ales în două grupe mari: capitalul industrial și pământul. Iată dar două mari clase capitaliste — industrialii și agrarii. Pentru a face o fabrică sau un atelier, trebuie bani și câte odată fabricantul n'are de ajuns și atunci se împrumută dela acela care are. În felul acesta se crează o clasă de bancheri, reprezentanții banilor lichizi, care în dezvoltare ulterioară se prefac în mare finanță, institute de credit, ș. a. m. d. Casele de locuit se prefac în societatea capitalistă în capital — ele se construiesc pentru a fi închiriate cu apartamentul sau în total; iată deci clasa capitalistă a proprietarilor de case.

Și astfel se crează o mulțime de clase, de grupe, de grupulețe. Fiecare clasă se desface iarăși în subdiviziuni, precum: marii, mijlocii și micii industriali, marea, mijlocia și mica negustorime, marii financiari, bancheri și micii cămătari, ș. a. m. d., Un întreg caleidoscop de clase, grupe, cete, grupulețe cu diviziuni și subdiviziuni.

Această societate trebuie apărută pe dinafară și pe dinăuntru, trebuie asigurată dominația și privilegiile de clasă, trebuie garantată organizația ei, trebuiesc apoi felurite servicii publice de instrucție, sanitare și altele. Și iată statul cu felurite clase și grupe de funcționari, cu serviciile lui publice, cu armata lui.

Și astfel vedem, cum pe baza de producție mai sus pomenită, crește, se dezvoltă un întreg organism social. Aceasta este statica socială, e organismul social în repaos, e anatomia societății.

Să vedem acuma viața acestui organism, dinamica lui, fiziologia lui: organismul social în mișcare, în funcțiune. Dacă anatomia societății trebuie să o căutăm mai ales în felul de producție, fiziologia ei o căutăm mai ales în felul de distribuire, de împărțire a bogățiilor.

Să trecem dar la distribuire și pentru aceasta să reluăm iarăși exemplul nostru cu societatea mică capitalisto-industrială, care produce în total două miliarde pe an. Se înțelege, d-voastră puteți să luați un exemplu real, spre pildă Franța cu producția ei anuală de 30 de miliarde. Am luat un exemplu ipotetic, mai

mic, pentru ușurința demonstrărei. Așa dar, mica noastră națiune capitalistă produce anual, în total, două miliarde. Aceasta e suma totală care există și poate să fie împărțită între toate clasele, grupele și grupulețele sociale. Pentru ea va începe lupta. De ce? Foarte natural. Pentru că ori de câte ori este o sumă de împărțit, cu cât unul ia mai mult, cu atâta altora le rămâne mai puțin. De aceea lupta.

Mai întâi și întâi este lupta între cele două mari clase fundamentale ale societății — muncitorimea proletară și burghezimea capitalistă. Proletariatul prin cereri de mărirea salariului, prin organizații de rezistență, prin sindicate, prin greve, prin neînțetata luptă zilnică va căuta să-și mărească partea ce i se cuvine ca plată pentru forța lui de muncă, să zicem, de la un miliard la un miliard și două sute milioane. Burghezimea capitalistă la rândul ei, prin reduceri de leafă și altele, va căuta să reducă această parte, să zicem, la opt sute milioane. Ca rezultat al acestei lupte presupunem, cum am zis mai sus, că muncitorimea, proletariatul va primi un miliard. Rămâne încă un miliard. De aci să scădem două sute de milioane pentru stat, presupunând că atâta e bugetul statului. Rămân atunci opt sute de milioane, cari trebuie să se împartă între clasele, grupele și grupulețele capitaliste. Din împărțirea acestei plus-valori naționale, din împărțirea acestor opt sute de milioane va urma o luptă aprigă între ele. Fiecare clasă, fiecare grup, fiecare grupuleț, fiecare individ va lupta să-și apropie sie-și mai mult, ceea ce desigur va face ca altora să le rămână mai puțin.

Cum și în ce fel va urma această luptă? Modurile sociale ale ei sunt nenumărate, ar trebui volume pentru descrierea lor. Spre pildă, clasa capitalistă agrară va căuta, prin stat, să pună vamă asupra produselor agricole străine, ca astfel, să-și poată vinde mai scump grâul, porumbul și celelalte. În acest chip, ea își va realiza un profit mai mare, va rupe o bucată mai mare din plus-valoarea națională, în folosul său. Dar prin scumpetea traiului, vor pierde toți ceilalți. Scumpindu-se întreținerea vieții se va scumpi și marfa lucrătorului, forța lui de muncă. Deci, toți ceilalți capitaliști, în special cei industriali, vor fi nevoiți să plătească forța de muncă a lucrătorului mai scump, să plătească sa-

larii mai mari. Aşa că în bună parte ce va câştiga clasa capitalistă agrară, va pierde cea industrială. De aceea, clasa capitaliştilor industriali va ţipa straşnic împotriva acestor vămi. În schimb, clasa capitaliştilor industriali la rândul ei, va căuta prin toate mijloacele să capete vămi protectoare pentru mărfurile produse de ea şi să joace aceeaşi festă agrarilor şi celorlalte grupe de capitalişti.

Clasa negustorească va căuta să cumpere cât se poate mai efitin dela fabricanţi, fabricanţii vor căuta să vândă cât mai scump. Aceeaşi luptă între grupa marilor negustori şi detailişti şi aceeaşi luptă între membrii fiecărei grupe ca să capete o porţie mai mare din plus-valoarea naţională în folosul său.

Sau să luăm ca pildă Statul. Statul va căuta să mărească cât se poate de mult bugetul. Contribuabilii se vor lupta să plătească cât se poate mai puţin. Odată bugetul stabilit, în exemplul nostru la două sute de milioane, va începe lupta între feluritele grupe de funcţionari pentru mărirea lefurilor. Dar întreg bugetul statului — şi asta e mult mai important — trebuie să-l plătească contribuabilii, adică toate grupele, grupuleţele şi clasele sociale, şi iată o luptă aprigă între grupurile şi clasele sociale pentru a scăpa pe cât se poate de biruri şi a le pune în spinarea celorlalte clase sociale. Există nişte cărţi, manuale straşnic de groase, asupra impozitelor directe şi indirecte. Iar sensul ultim al întregii filosofii de acolo, e lupta între feluritele grupe sociale pentru a arunca greutatea birurilor din spinarea sa în spinarea vecinului. Se înţelege că în lupta aceasta, ca în orice luptă, cel mai tare birue şi de aceea birurile, în cea mai mare parte, cad în spinarea celor nevoiaşi şi slabi.

Am vorbit până acuma despre luptele interne dintr'o societate. Să spunem acuma cel puţin câteva cuvinte despre luptele între diferitele naţiuni capitaliste, despre luptele economice pentru convenţiuni, tarife, pieţe de desfacere a mărfurilor şi pentru colonii. Ca să pricepem aceste lupte trebuie, după metoda noastră, să ne lămurim din însăşi baza vieţii sociale — din forma şi relaţiile de producere a bogăţiilor. Am văzut că la bază e ca-

pitalul, care cumpără forța de muncă a muncitorului. Dar muncitorul produce mai mult decât primește, deci cu salariul, cu echivalentul pe care îl primește el, nu poate să răscumpere tot produsul pe care l'a produs, ci numai o parte. Și întreaga muncitorime proletară care lucrează în aceste condiții, iarăși nu poate să răscumpere întreg produsul național produs de ea, ci numai o parte.

Dar poporul muncitor, formând imensa majoritate a națiunii și deci pe cel mai important cumpărător, e natural ca societatea capitalistă să aibă totdeauna o mulțime de mărfuri, pe cari n'are cui să le vândă, să aibă, cum se zice, o supra-producție de mărfuri. Aceasta este o supra-producție latentă; dar este și alta acută și care rezultă din modul anarhic de a produce bogățiile.

În societatea capitalistă, după cum v'am spus, nu se produc lucruri de întrebuințare pentru producători, ci valori de vânzare, mărfuri. Și se produc nu numai pentru piața internă, ci și pentru continentele depărtate, pentru cele patru colțuri ale lumii. Cu cât produci și vinzi mai mult, cu atâta câștigi mai mult. Iar tehnica modernă pune la îndemână instrumente de producere formidabile. Fabricantul nostru, pentru orientarea lui cât să producă, n'are alt mijloc de știință, decât prețul mărfii. Dacă prețul mărfii — rezultat din oferta și cererea din piață — dacă starea pieței e bună, dă un câștig însemnat, fabricantul produce, produce în mod nesocotit, nebun. Dar el nu știe cât produc alții în țara lui, dar încă în alte țări îndepărtate. Și acolo se produce tot atât de febril, nesocotit, dacă starea pieței e bună. Și se adună grămezi peste grămezi de mărfuri. Și iată vreo întâmplare socială, te miri ce, vreun războiu în Abisinia sau un mare faliment în America și se arată că sunt prea multe mărfuri produse. Atunci se începe panica. Toți vor să vândă, nimenea nu vrea să cumpere, mărfurile se depreciază teribil, fabricanții și negustorii mari nu mai pot să facă față plăților, dau faliment. Se închid fabricile, zeci de mii de lucrători rămân pe stradă, fără de lucru, pe stradă rămân și mulți negustori și fabricanți. Toți aceștia ruinându-se, — fie prin faptul că nu mai pot cumpăra ca înainte din alte branșe de producție neatinse încă de criză, fie prin faptul întimei legături ce există în general între toți producătorii, — târăsc și

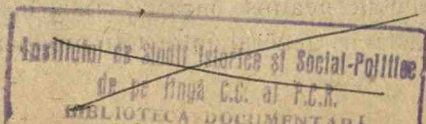
pe alții în vâltoarea crizei. De aici alte falimente, alte închideri de fabrici, alte mii de oameni pe stradă, iar sărăcia și ruina se întind ca pecinginea.

Pe urmă, după ce scade producția, se nimicesc atâtea mărfuri și vieți omenești, din nou se începe activitatea și dansul producției.

Supra-producția latentă e boala latentă, care roade zi cu zi viața societății moderne, iar în timpul crizelor acute, această supra-producție amenință serios însăși viața societăților capitaliste. Care este deci leacul împotriva acestei boli? Exportul. Trebuie de exportat marfă cât se poate de multă, nu numai pentru câștig, aceasta se pricepe dela sine, dar și pentru a scăpa de supra-producție, de grămădire de mărfuri, sub greutatea cărora sunt amenințate să fie strivite societățile capitaliste. De aicea lupta pentru piețe de desfacere, pentru convenții de export, pentru tarife, de aicea, mai ales, lupta pentru colonii, unde se poate exporta mai cu siguranță și de unde poate să fie înlăturat exportul oricărei alte țări concurente.

Dar în lupta pentru piețe de desfacere și, mai ales, pentru colonii, al căror număr e atât de limitat, birue cel mai puternic. De aici înarmările din ce în ce crescânde ale societăților capitaliste, armate din ce în ce mai numeroase, bugete militare imense a căror greutate strivește societățile de azi, de aici războaiele moderne sângeroase pentru dobândirea coloniilor. Un om care nu cunoaște organizația intimă economico-socială a societăților capitaliste, se miră cu drept cuvânt: cum se poate ca o țară bogată, pentru o cârpănoasă colonie din Africa, în care poate să exporteze 10 sau 20 de milioane pe an, al căror câștig va fi de câteva milioane, cum se poate ca, pentru această sumă neînsemnată o țară să riște un războiu sângeros, în care să piardă zeci de mii de vieți omenești și miliarde de lei?

Dacă m'ați ascultat cu atenție, acum pricepeți cum se poate asta. Piețele de desfacere și mai ales coloniile, afară de câștigul pe care-l aduc, sunt canale prin care se scurge prisosul (supra-producția) mărfurilor, cari altfel ar inunda țara și ar pricinui dezastre.

Luptele internaționale și războaiele sunt deci necesități inexorabile pentru societățile capitaliste.

Și aici o mică reflexie. Se zice că leproșii cari trăesc izolați pe o insulă, ca să nu răspândească infecția leprei, după o vreme oarecare încep să creadă că leproșia e o stare normală a omului. Astfel și noi, trăind mereu între anomaliile sociale, începem să nu ne mai mirăm chiar de cele mai absurde dintre ele. În adevăr, ce poate să fie mai absurd decât supra-producția latentă sau acută? Cum se poate ca o țară să sufere și să se înăbușe de prea mare bogăție, de prea multe mărfuri? Și cum se poate mai ales, când o imensă majoritate a aceleiași țări sufere tocmai din lipsi acelorăși mărfuri? Deja asta e o anomalie absurdă. Ea devine însă o monstruozitate, când o populațiune întreagă suferă de lipsa de bunuri pentru că a produs prea mult, când producătorii umblă goi și desculți pentru că au produs prea multe haine și încălțăminte. Și monstruozitatea aceasta nu mai are nume, când două popoare pornesc un războiu sângeros, se măcelăresc unul pe altul, ca să scape de mărfuri, de care cu toate acestea ei cei dintâi ar avea o imperioasă nevoie. Adevărat balamuc. Și ca simptom, aceasta arată că societatea capitalistă începe să ajungă la degenerescență și la senilitate.

Am văzut deci până acum lupta în sânul societăților moderne între indivizi, grupe, clase, națiuni diferite, lupte pașnice și violente și războaie sângeroase.

E o luptă socială asemănătoare cu „lupta pentru existență”, lege descoperită de Darwin, și care are aceeași importanță în sociologie, ca și cea darwiniană în biologie.

Am vorbit de lupta din sânul unei țări capitaliste și de lupta internațională dintre diferite țări. Să spunem acum câteva cuvinte despre solidaritatea specială, care se dezvoltă în țările capitaliste. Noi zicem solidaritate specială, pentru că există și o solidaritate generală, care se dezvoltă între oameni prin faptul că trăesc în aceeași societate. Această solidaritate va exista ori-când.

În societatea capitalistă se dezvoltă o solidaritate specială, care atârnă de felul luptei ce se petrece în ea, cum s'ar zice în știință, solidaritatea din societatea capitalistă este corolarul luptei ce se petrece în sânul ei. Este evident, că fiind două clase în luptă, se dezvoltă în ele simțiminte de luptă una față cu alta, dar în același timp și simțiminte de solidaritate în sânul aceleiași clase. Așa spre pildă, în lupta între clasa proletară și cea burgheză se vor dezvolta simțiminte de solidaritate în sânul fiecărei clase — proletarii se vor simți solidari față de burghezi, burghezimea față de proletariat. Burghezimea agrară în lupta ei pentru scumpirea produselor pământului în folosul său, se va simți solidară față de toți consumatorii fie burgheji sau muncitori, după cum și aceștia se vor simți solidari, în lupta lor de a eforta produsele de hrană, față de burghezimea agrară. Și astfel, după cum se distribuie și se împart grupările pentru lupta în societate, tot așa se împart între ele și sentimentele și legăturile lor de solidarizare.

Dar sunt grupe și clase sociale permanente, în care prin organizare și luptă socială și prin felul de traiu se dezvoltă un anumit fel de a simți și de a gândi, se dezvoltă o specială psihologie, viață sufletească de clasă. Și nu e nevoie de mare bătaie de cap pentru a se convinge de acest adevăr. Luați ca pildă câteva clase, boeri vechi și mari proprietari de pământ, negustorime, lucrători industriali și țărâtime. Iată patru clase mari. Mai poate fi oare îndoială de adâncă deosebire care există între ele? Între un boer High-life și un țăran plugar e o adevărată prăpastie în felul lor de a simți, de a gândi, de a pricepe lucrurile și viața înconjurătoare. Nu este numai o adâncă deosebire de cultură — aceasta din urmă de multe ori lipsește și unuia și altuia — dar felul întreg de a gândi și de a simți este altul.

Și aici dăm de o altă genială idee a lui Marx și anume: felul de producere și împărțire a bogățiilor într-o societate, împărțind-o în grupe și clase și punându-le pe acestea în luptă socială și politică, nu numai că hotărăște viața politică și socială a acelei societăți, ci și felul ei special de a simți, de a gândi, psihologia ei.

Cea mai înaltă expresie însă a simțirii sociale este literatura, cea mai înaltă expresie a gândirii sociale e filosofia și până

și felul acestora, după Marx, e hotărît de felul de producere și împărțire a bunurilor sociale.

Această teorie, cea mai înaltă și abstractă din teoriile lui Marx, e și cea mai contestată. Regret că nu pot să insist aicea, n'avem vreme și am eși prea departe din cadrul acestei conferințe.

Și așa simt că pe unii dintre d-voastră vă ia îndoiala. Cum se poate ca felul de producere și împărțire a bogățiilor, să fie temelia și deci întrucâtva cauza întregii organizări sociale — nu numai a celei materiale și politice, ci și a celei sufletești? Se înțelege, o deplină convingere nu se face prin o conferință, pentru aceasta trebuie studiată istoria dezvoltării societăților omenești. Aicea mai mult vă indic numai problema și pentru o mai mare limpezire a ei, am să vă dau încă un exemplu sau am să fac încă o presupunere.

Să presupunem că s'a făcut o modificare adâncă în felul de producere și împărțire a bogățiilor în societatea noastră și să vedem cam ce ar urma de aicea.

Noi știm acuma care este cea mai simplă relație de producere în societatea capitalistă: este capitalistul care cumpără forța de muncă a muncitorului ce are proprietatea de a reproduce peste costul ei încă un plus pe care îl numim plus-valoare. Să presupunem acuma că marfa muncitorului, forța lui de muncă, n'ar avea această proprietate de a produce un plus asupra valorii sale, că ar reproduce pur și simplu această valoare. Ce s'ar întâmpla? N'ar mai exista atunci plus-valoarea. Neexistând plus-valoare, n'ar exista o clasă capitalistă, a cărei menire și sens este de a o încasa. Neexistând plus-valoare, n'ar exista toată acea luptă, pe care, am văzut-o între diferite grupe sociale, pentru împărțirea ei. Dacă muncitorul ar reproduce numai valoarea muncii lui, el ar primi în salar o sumă egală cu aceea cât produce, deci ar răscumpăra întreg productul lui și nici n'ar mai putea fi vorba de supra-producție, nici de crize de supra-producție, nici de lupte pentru colonii și războaie din aceste pricini. Neexistând toate aceste grupări sociale, toate aceste clase în luptă pentru împărțirea plus-valorii, nu s'ar fi dezvoltat acea specială psihologie de grupe și clase, acel mod special de a simți și gândi, caracteristic societății capitaliste, ș. a. m. d.

Incât, cum vedeți, modificând temelia societății capitaliste, felul cum se produc și se împart bogățiile, se surpă întreg edificiul, întreaga organizație socială se duce în praf și fum. Se înțelege, o societate nu poate să trăiască fără o organizare socială oarecare și deci, ea se va clădi, fie pe temelia asta modificată, fie pe alta, dar aceea ar fi o altă societate. Ar fi acolo alte grupări, în luptă sau ba, și alta ar fi împărțirea lor pe întreaga întindere a societății, ar fi alte relații sociale, s'ar desvolta altă psihologie a grupărilor, într'un cuvânt, aceea ar fi o altă societate, o altă epocă istorică, o altă civilizație.

V'am arătat pe scurt, temelia pe care este așezată societatea capitalistă, precum și organizarea ei de grupuri și de clase în luptă. Pe această temelie și cu această organizare a crescut, s'a dezvoltat și a mers tot înainte societatea capitalistă, dând naștere la nenumărate și cumplite mizerii, dar săvârșind totodată și o operă grandioasă de progres în toate ramurile activității omenești, o operă care întrece tot ce au săvârșit la un loc trecutele organizații sociale. Vi s'a vorbit de atâtea ori aci la cerc de aceste nenumărate mizerii și de altfel le cunoașteți din propria-vă viață. Aci să vă spun câteva cuvinte despre opera grandioasă săvârșită de actuala societate capitalistă, operă despre care vi se vorbește mai puțin.

Pentru aceasta am să vă citez câteva pasagii răzlețe din arhigeniala lucrare a lui Marx și Engels, din „Manifestul Comunist”, unde într'un stil concis și în vorbe lapidare e zugrăvită această operă:

„Burghezimea întâia oară a arătat ce-i în stare să facă „munca omenească. Ea a făcut alte minuni decât piramidele egiptene, decât apeductele romane și decât catedralele gotice; a condus cu totul alte expediții decât migrațiunile de popoare și „cruciadele.

„Burghezimea nu poate trăi fără să revoluționeze instrumentele de producție, deci modul de producere și prin urmare „toate raporturile sociale”.

Și mai departe:

„Spre marea mahnire a reacționarilor, ea a luat industriei „temelia ei națională. Vechile industrii naționale sunt nimicite și „pe zi ce merge se tot nimicesc. Ele sunt înlocuite prin industrii „noui a căror introducere a ajuns pentru țările civilizate o chestie „de viață”.

Și în altă parte:

„Burghezimea târăște spre civilizație chiar și pe națiunile „cele mai barbare, prin îmbunătățirea repede a tuturor instru- „mentelor de muncă și prin mijloacele de comunicație foarte „lesnicioase”.

Și în altă parte:

„De abea o sută de ani și ea a creat puteri de producție mult „mai mari și mai colosale decât toate generațiile trecute la un „loc. Supunerea puterilor naturei, mașinăriile, întrebuițarea chi- „mici în industrie și agricultură, vapoare, drumuri de fier, tele- „grafe electrice, desțelenire de continente întregi, navigabilitatea „fluviilor, popoare ieșite par-că din pământ — ce veac s'ar mai „fi gândit că atâtea puteri de producție dormeau în sânul mun- „cei sociale”.

Ași scria Marx acum 60 de ani! Ce ar mai fi scris acum!

S'a zis de atâtea ori că Marx e cel mai mare detractor, de- făimător al capitalismului. Dar din pasagiile citate aci vedeți, că cu același drept, el se poate numi și cel mai mare apologist al lui.

Dar nu, Marx n'a fost nici detractor nici apologist. Marx a fost un mare om de știință, dar și mai mult decât atâta, a fost un geniu și ca atare a avut darul, dat numai geniilor, de a descoperi raporturi noi între fenomene și de a vedea un fenomen complex sub toate fețele sale, sub toate raporturile. Și tocmai așa a văzut el capitalismul și l'a arătat zămislit în noroiu și sânge și cum a dus o viață ignobilă, dar tot odată a arătat, ce operă mare de civilizație și de progres a săvârșit, a arătat așa, pentru că așa este, pentru că așa e adevărat.

O întrebare s'ar putea naște: de ce în toată propaganda so- cialistă, care se face aici și ori unde în străinătate, se vorbește mai mult de opera negativă, de mizeriile capitalismului și mai de loc de opera lui pozitivă și progresivă. Aceasta e foarte na-

tural, explicabil și chiar legitim. În lupta mare dintre capital și muncă, burghezime și proletariat, fiecare se luptă cu armele sale: Burghezimea exaltează binefacerile capitalismului — socialistii, reprezentanți ai proletariatului, arată toate ticăloșiile lui. Fiecare cu armele lui. Când stau în fața unei armate inamice, n'am să spun inamicului: „ia ascultă onorabile, tunurile d-tale sunt îndreptate rău și ghiulele vor trece peste capetele noastre”. Nu cumva? Treaba lui. — Afară de asta, muncitorimea suferă atât de mult dela capitalism, încât îi trece gustul să mai vadă și să audă despre frumusețile lui.

Dar ce-i unilateral rămâne unilateral, și nepriceperea și a părții pozitive a capitalismului, poate să aibă urmări practice rele chiar pentru muncitorime, și iată cum:

Impotriva capitalismului există o dublă luptă — din partea proletariatului socialist și din partea partidelor reacționare. Proletariatul și socialistii se luptă pentru a merge înainte spre societatea socialistă. Reacționarii, reprezentanți ai trecutului ca ultramontanii, clericali, juncherii, boerii vechi luptă împotriva capitalismului, ca să întoarcă, de s'ar putea, mersul societății, înapoi spre privilegiile vechi. Dorind să atragă în partea lor forța muncitorimei, reacționarii de tot soiul își însușesc critica societății actuale, făcută chiar de socialiști și chiar limbajul socialiștilor și formează partide, cari au la coadă denumiri de socialiști, de sociali și altele. Așa, spre pildă, partidul catolicilor-sociali din Germania și Belgia, partidul creștin-social din Austria. Acești reacționari spun proletariatului cam următoarele: „Fraților, nu vedeți cum vă împilă capitalul? Capitalul a prefăcut munca voastră în marfă, v'a luat nevasta și copiii la fabrică și v'a distrus viața de familie. Capitalul a depravat femeile și fetele voastre, a stricat toate credințele religioase și a introdus religia banului. De aceea, fraților, să mergem la prea sfântul nostru Papa dela Roma, să ne absolve de toate păcatele ce a introdus capitalismul și să ne întoarcem la credințele și la viața mai liniștită a strămoșilor noștri, la viața de altă dată”.

Muncitorii, proletarii conștienți, răspund cam astfel: „E foarte adevărat, domnilor, tot ceea ce spuneți despre capital și despre relele care ni le face. Dar în ceea ce privește întoarcerea înapoi spre credințele și viața de altă dată, apoi acest voiaj vă

rugăm să-l faceți fără noi, — mergeți d-voastră la Papa dela Roma, călătorie bună și sprâncenată. Iar noi, noi vom merge la Bebel și Jaurès”.

Și mai spun proletarii conștiinți: „Noi vâslașii viitorului ne străduim, ca prin apele turbure și furtunoase ale capitalismului, să ducem barca societății spre țărnițele scaldate în lumină ale socialismului, dar nu s'o îndreptăm către stâncile întunecoase și mohorâte ale trecutului medieval”.

Așa răspund muncitorii conștiinți. Dar sunt și neconștiinți, aceștia se prind în lanțurile demagogiei reacționare. Astfel e partidul centrului catolic cum și sindicatele creștine și creștine independente din Germania, care au zeci de mii de membri între lucrătorii industriali. Astfel e partidul reacționar-antisemit din Austria supranumit creștin-social, care se bazează nu numai pe mica burghezime, dar și pe mii de proletari.

Nepriceperea rolului capitalismului în toată întinderea lui și sub toate raporturile produce confuzie mai ales în țările în care capitalismul nu s'a dezvoltat încă de tot, în țările care au rămas în urmă în dezvoltarea lor capitalistă — cum sunt Rusia, Bulgaria, Serbia și țara noastră.

În țările acestea, mai ales intelectualii, mai idealisti, mai generoși, sunt expuși să cadă în multe greșeli cum s'a întâmplat cu cei din Rusia. Și de ce tocmai intelectualii vom explica imediat prin câteva pilde concrete.

Să presupunem că un lucrător industrial pleacă din țara noastră sau Rusia, unde capitalismul nu s'a dezvoltat încă în toată întinderea lui, pleacă într'o țară occidentală — Franța, Germania, Belgia, Anglia — unde capitalismul e în floare și intră acolo într'o fabrică ca lucrător. Cum are să se oglindească în capul și inima lucrătorului nostru tot acest mediu nou, această viață nouă, în comparație cu aceea pe care a lăsat-o în țara lui? Mai întâiu el va vedea o societate cu un nivel cultural mai înalt, relațiile între oameni mai omenești, o civilizație și o cultură cu un nivel mai ridicat decât în țara lui. Când are să compare condițiile de muncă din această țară nouă cu acelea din țara lui, va vedea din proprie experiență, că deși sunt destul de mizerabile și acolo în Occident, dar tot sunt mai omenești decât în țara sa.

Deci când un intelectual idealist aicea în țară, va începe să-l sperie pe acest lucrător cu desvoltarea capitalismului la noi și cu toate mizeriile legate de această desvoltare, lucrătorul nostru desigur are să-i răspundă: „lasă domnule, nu te speria, că la noi doar e și mai rău decât acolo. Și afară de aceasta, cu desvoltarea capitalismului, se crează și mai bune condiții de luptă pentru clasa noastră muncitoare, căci noi, ca și frații noștri din Occident, luptăm, ca prin capitalism să ajungem la socialism”.

Să luăm acuma un alt exemplu, un țăran român, așa numit mic proprietar, un adevărat țăran român, care trăește fără cele mai mici garanții personale legale, care se sbate toată viața în mizerie și moare de pelagră în coliba lui de troglodit. Să presupunem că acest țăran a fost dus în Occident și pus la munca câmpului. Ce are să vadă el acolo? Va vedea pe micul proprietar zbătându-se și el în nevoi, îndatorat capitaliștilor, cu pământul hipotecat, și totuși trăind incomparabil mai bine decât el, țăran român. Va vedea pe proletarul agricol din Occident, cel mai sărac și mai nenorocit dintre toți, va vedea din propria lui experiență că viața acestuia este totuși mai omenească decât viața țăranului român. Și când se va întoarce acasă și intelectualul nostru idealist va începe să-i descrie toate pericolele ce-l amenință prin desvoltarea capitalismului în țara noastră, țăranul, cu bunul simț desvoltat de greutatea nemăsurată ale vieții, scărpinându-se după ceafă îi va răspunde: „De, domnule, e rău cu rău, dar parcă-i mai rău fără de rău...” Și cu această zicătoare, care este rezultatul unei lungi vieți de mizerie, țăranul va formula unul din cele mai profunde adevăruri ale filozofiei istoriei omenirii — pentru că fiecare reformă mare în omenire a fost, pentru poporul muncitor cel puțin, un rău, fără de care însă ar fi fost și mai rău.

Acuma, să luăm pe tânărul nostru intelectual, idealist și generos, din țările rămase înapoi în desvoltarea lor capitalistă, cum sunt Rusia, România, ș. a. Intelectualul idealist, aparținând de obicei claselor mai avute ale societății, nu cunoaște suferințele și mizeria economico-socială din propria lui experiență, ci din studiu și cugetare. Ideile lui generoase, compătimirea pentru suferințele poporului și simțimintele de revoltă împotriva nedreptăților sociale, la el sunt mai mult de natură și origină intelectuală.

El le cunoaște, și unele și altele, din studiu, din cărți. Izvorul nostru de studiu însă, e mai tot din Occidentul european, mai toate cărțile vin de acolo. Dar în acele cărți cu conținut social sunt descrise, nu mizerile cari înconjoară pe intelectualul nostru și cari sunt mult mai mari decât cele din Occident, nu mizeriile țărilor înapoiate în capitalism, ci acele de acolo, din țările cu un capitalism deja dezvoltat. E foarte natural ca intelectualul nostru care n'are destulă cultură și pătrundere pentru a pricepe procesul istoric real și fenomenele atât de încurcate economico-sociale, e natural zic, ca acest intelectual să-și spună:

„Dacă capitalismul duce la astfel de rezultate, atunci mai bine lipsă, atunci să facem tot ce e posibil ca țara noastră să nu treacă prin capitalism dezvoltat”. Și odată ajuns la această concluzie, ce-i rămâne de făcut intelectualului nostru? Li rămân două căi — altele nu există: Sau să apere instituțiile înapoiate existente și să-și întoarcă privirile la trecut, și în acest caz, cu cele mai bune intenții și fără ca să o priceapă, să cază în cel mai cras reacționarism. Sau să se încumeteze să găsească o cale nouă, pe care n'a mers încă omenirea și prin care să ocolească capitalismul, și în acest caz, să cadă în raționalism utopic anti-marxist, un utopism de care, după cum ați văzut, ne-a liberat Marx.

Aicea, în câteva cuvinte, aveți explicația psihologică și intelectuală a unui curent important, care s'a născut printre intelectualii ruși, cari a numărat și numără mulți oameni distinși și talentați. Acest curent se numește **narodnicestvo**, în traducere literară română poporanism.

Poporanismul a apărut și la noi. El nu și-a precizat încă bine fizionomia, n'a arătat nici calea pe care voește să meargă, nici mijloacele de care vrea să se servească, nici unde vrea să ajungă. E încă într'o stare nebuloasă și amorfă, dar așa cum este, el seamănă întru atâta cu cel rusesc: că are și el bune intenții, dar din lipsa de pătrundere a fenomenelor economico-sociale ajunge la acelaș amestec de reacționarism și de utopie.

Am făcut poate prea multe dezvoltări aci, dar am avut un scop practic important și anume, să vă arăt că sunt două lupte împotriva capitalismului, una socialistă și deci progresivă și re-

voluționară, și alta reacționară. E de cel mai mare interes practic de ținut bine și clar în minte aceasta, mai ales în țările înapoiate, ca a noastră. Și nu numai poporaniștii, dar și socialiștii trebuie să țină bine seama, ca în învâlmășagul luptei, să nu dea cu oiștea socialistă în gardul reacționar. E adevărat că noi, socialiștii, avem o armă puternică împotriva unei atari greșeli și confuzii: aceasta e metoda științifică de cercetare pe care ne-a dat-o Marx. Dar arma e armă și trebuie să știi s'o mânuești, ca nu cumva să te rănești pe tine însu-ți, în locul adversarului.

Și acum țin să vă arăt printr'un exemplu concret, cum cercetarea unui fenomen, unui fapt social, ne deschide vaste orizonturi asupra organizării sociale în care trăim și la câte urmări practice de natură socială și morală ne conduce această cercetare.

Fenomenul despre care voiu să vă vorbesc este o societate pe acțiuni. De sigur știți ce va să zică o atare societate. În societățile capitaliste, din cauza progresului tehnicei și lărgirii nemăsurate a pieței de desfacere a mărfurilor, se cer capitaluri din ce în ce mai mari, pentru întreprinderea unei afaceri. De aceea se asociază mai mulți capitaliști, mari și mici, pentru a ridica întreprinderea, iar forma sub care se face această asociație e de obicei societatea pe acțiuni. Să presupunem că pentru o întreprindere, fie niște mine de cărbuni în Transvaal, în Africa de sud, e nevoie de 10 milioane lei. Se tipăresc atunci zece mii de acțiuni a o mie de lei una, cari se împart între capitaliști și se vând în piață. Cine vrea, poate să cumpere o acțiune și să participe la exploatarea afacerii. După ce s'au vândut toate acțiunile și s'au realizat cele zece milioane se începe exploatarea minei. Și la fiecare sfârșit de an câștigul, adică o parte din produsul muncii lucrătorilor din mină se împarte ca dividende între acționari.

În țările industriale, sub această formă începe să se facă mare parte din exploatarea capitalistă. Mai toate societățile străine de exploatare a petrolului în țară la noi sunt societăți pe acțiuni.

Acuma, când știm ce este o societate pe acțiuni, să presupunem că un tolstoian, un adept al teoriilor religioase-sociale ale marelui scriitor rus Tolstoi — de ce un tolstoian și ce sunt teo-

riile acestea vom vedea îndată — să presupunem zic, că un tolstoian în Rusia sau la noi, are mai multe din aceste acțiuni. La un timp dat el taie cupoanele și încasează printr'un bancher atâția lei de fiecare acțiune, rezultatul muncii lucrătorilor din Sudul Africii. Și atunci tolstoianul nostru face următoarea reflecție: „cum se poate așa nedreptate?—Eu șed în București, nici nu-i cunosc pe lucrătorii din Transvaal, nici ei n'au habar de mine, până și Transvaalul îl cunosc abea din auzite — și iau în fiecare an o parte din munca lor, din străduința lor. E nedrept și e păcat". Și revoltat tolstoianul aruncă acțiunile pe tereastră. Trece un om, ridică acțiunile și începe el să taie cupoanele și să încaseze astfel produsul muncii lucrătorilor din Transvaal. Vede tolstoianul că a nimerit cu oiștea în gard, de aceea își reia acțiunile și aducându-și aminte că există focul, care purifică și distruge totul, aruncă acțiunile în foc, iar cenușa o împrăștie în vânt. „Și acum, zice tolstoianul ușurat, am scăpat de păcat și pe lucrători de o mică parte de exploatare”.

Ce se întâmplă însă? Acolo, în minele din Transvaal, se va lucra înainte, se va produce plus-valoarea care se va împărți între acțiuni și acționari ca și înainte, și acțiunile tolstoianului nostru neprezentându-se la împărțeală, partea lui va fi trecută la fondul de rezervă sau va intra, în alt mod, în punga celorlalți acționari. Deci, după cum vedem, o fi scăpat, n'o fi scăpat tolstoianul nostru de păcat, dar pe lucrători nu i-a scăpat nici de cea mai mică părticică de exploatare.

Sunt multe urmări foarte importante, care pot să fie trase din exemplul nostru sau, vorbind în stil evanghelic, din parabola noastră. Întâiu e **indistructibilitatea** exploatărei în societatea capitalistă. În această societate, exploatarea omului prin om nu poate să fie nimicită nici în total nici în parte. Exploatarea capitalistă cum am văzut nu o ia nici focul, și ea ca Phenix, renaște din propria sa cenușe. Și noi știm din desvoltările dinainte, de ce. Am văzut doar că organizația societății actuale capitaliste e astfel făcută, mașinăria e astfel întocmită, încât ea împarte produsul național în două părți: una, valoarea necesară, care revine muncitorilor și alta, plus-valoarea, care revine capitalului, asemenea unei mașini de treerat, care împarte și aruncă într'o

parte grâu și în altă parte neghină. Tot ce se poate face, după cum am văzut, e să mărim partea care se cuvine muncitorilor și deci, să micșorăm exploatarea. Dar ca să se desființeze de tot exploatarea, nu se poate, după cum nu se poate ca mașina de treerat să țese, sau mașina de cusut să fabrice lumânări de spermanțetă — nu îngăduie mecanismul. Va veni o altă societate cu altă organizație socială, cu alt mecanism social, societatea socialistă și acolo în adevăr va dispărea exploatarea.

A doua urmare importantă este **impersonalismul** exploatărei capitaliste. Exploatarea în societatea capitalistă dezvoltată tinde să devie tot mai mult impersonală, anonimă. Miile de lucrători, cari lucrează într'o întreprindere pe acțiuni, zecile de mii și sutele de mii care lucrează în trusturi, adică în tovărășiile societăților pe acțiuni, toți aceștia nu cunosc pe acei cari îi exploatează, acțiunile fiind împărțite în câte și patru colțuri ale lumii. Și nici capitaliștii nu cunosc pe lucrători. Față în față nu mai stau capitalistul și muncitorul ca altă dată, ci, capitalul, în cea mai pură a lui formă, și munca.

A treia urmare foarte importantă este **internaționalismul** exploatărei. Exploatarea, cu cât se dezvoltă capitalismul, devine tot mai internațională. Un capitalist care trăește în Olanda sau America, exploatează pe lucrătorii din Buștenari sau Câmpina; unul din Franța, pe cei din Rusia; unul din Germania, pe cei din America; unul din Belgia pe cei din Africa, ș. a. m. d. Cu dezvoltarea capitalismului, încep să stea față în față, nu capitalistul național exploatănd pe muncitorul național, nici capitalul național exploatănd munca națională, ci capitalul internațional care exploatează munca internațională.

A patra urmare... aceasta nu e importantă în sine, dar are un interes deosebit pentru conferința noastră și ca s'o pricepem, trebuie să cunoaștem mai întâiu, pe scurt cel puțin, teoria tolstoianului, despre care am pomenit.

Tolstoi e poate cel mai mare scriitor al veacului și unul din cei mai mari scriitori ai omenirii. Dar Tolstoi n'a rămas numai scriitor, el a vrut să fie și filozof și reformator al omenirii. Ca atare, el a scris foarte multe scrieri cu un caracter religios-filozofic și economico-social. Din tot noianul acesta de scrieri se poate de-

gaja, în câteva cuvinte, următoarea esență a învățăturilor lui Tolstoi: Cauza tuturor relelor din societățile noastre și din cele trecute, e că omul nu s'a condus după legea indicată lui de Dumnezeu. Dumnezeu a zis, să nu ucizi, și oamenii se masacrează ca fiarele. Dumnezeu a zis să nu dorești bunurile altuia, să mănânci pâinea ta în sudoarea frunței tale și oamenii se exploatează unul pe altul. Dumnezeu a zis să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși, deci să trăiești ca frați, și oamenii trăesc în ură și zavistie ca vrăjmași.

Ce e dar de făcut? întreabă Tolstoi. Și răspunde: să ne întoarcem la poruncile date de Dumnezeu. Nu la poruncile deformatate și falsificate de cler și popi în folosul celor mari și tari, ci la adevăratele porunci ale lui Dumnezeu și atunci va dispărea ura, răutatea și exploatarea și va începe domnia dreptății și frăției pe pământ.

Socialiștii, zice Tolstoi, doresc și ei stabilirea dreptății și a frăției, îndeplinirea legii lui Dumnezeu pe pământ, dar drumul pe care merg și pe care vor să aducă această lege, e greșit și rău. Ei propagă și organizează lupta, ațâță lupta și ura de clase, voesc răsturnarea unei organizări sociale și înlocuirea ei cu alta, deci măresc încă lupta, zavistia și ura între oameni, măresc păcatul pe pământ. Ori, nu măbind păcatul se poate scăpa de păcat, ci, dimpotrivă, micșorându-l.

Ce e dar de făcut? Să ne pătrundem, zice Tolstoi, de legea lui Dumnezeu și să trăim întocmai după prescripțiile ei. Cei privilegiați să se lepede de privilegiile lor, capitaliștii de capital și exploatare și să înceapă să muncească și să-și câștige pâinea în sudoarea frunței lor. Cu cât se va mări numărul celor ce vor trăi după legea lui Dumnezeu, cu atât va dispărea tot mai mult păcatul de pe pământ. Azi unul, mâine altul, și când, odată, toți se vor pătrunde de legea dumnezeiască și vor începe să trăiască după porunca ei, atunci păcatul va dispărea cu totul și pe pământ va începe domnia dreptății, frăției, iubirii.

Aceasta este, în câteva cuvinte sumare, filozofia religioasă și socială a lui Tolstoi. Și cu toată naivitatea ei, ea arată, fără îndoială, o mare înălțime sufletească și o inimă caldă la genialul

scriitor. Dar să vedem această teorie aplicată, s'o vedem la fapte și de aceea să ne întoarcem la tolstoianul nostru.

Acuma știm de ce a aruncat tolstoianul nostru averea lui, capitalul lui. Dar noi mai știm că prin aceasta n'a distrus nici o părticică din exploatare, ci numai a făcut ca rezultatul ei să intre în alte buzunare. Deci a făcut o gogomănie. Ba nu, a făcut mai mult decât o gogomănie.

În adevăr. Societatea actuală, pentru a cărei organizare nimeni dintre noi nu e moralmente responsabil, ea fiind rezultatul unui proces istoric de mii de ani, această organizare socială a dat pe mâna tolstoianului nostru o avere, un capital, ceea ce este în societatea noastră o foarte mare forță, o mare putere socială. Și tolstoianul nostru, om bun, idealist generos, în loc ca să întrebuințeze această putere, în bine, pentru alinarea suferințelor, pentru luminarea muncitorimei, ș. a., în loc de acestea, el o aruncă și ea trece în mâinile altora cari n'au principiile lui și cari o vor întrebuința la joc de cărți pe la Monaco sau în alt desfrâu. Tolstoianul nostru deci având puțința de a mări binele pe pământ, mărește răul și astfel face nu numai o gogomănie, ci o iaptă de-a dreptul imorală. După această ispravă tolstoianul nostru sau tolstoianii noștri — în Rusia s'au format colonii întregi de tolstoiani — tolstoianii noștri se prefac în muncitori, ca după preceptul maestrului, să trăiască în sudoarea frunței lor — se prefac, să zicem, în zugravi. În piața de muncă ei vor mări oferta de brațe muncitoare, deci prin concurența lor vor mări plusvaloarea — vor mări exploatarea. D-voastră știți ce luptă amară există între capitaliști, cari caută să aducă muncitori străini ca să reducă salariile, și lucrători, cari caută să împiedice venirea muncitorilor străini, ca să-și poată conserva sau mări salariile. Tolstoianii noștri ar juca în piața muncii rolul acestor muncitori străini — ei ar mări exploatarea și ar reduce salariile, ar reduce bunul traiu al muncitorului.

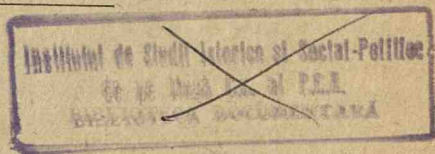
Așa dar noi vedem de o parte o teorie admirabilă, dorință sinceră și fierbinte de bine și dreptate — zic sinceră și fierbinte pentru că nimenea nu-și leapădă averea și se face simplu muncitor, dacă n'are inimă caldă și suflet însetat de dreptate. Dar ca rezultat al acestei teorii, rezultatul activității practice este: o

gogomănie dublată de o imoralitate — mărirea exploatarei, scăderea bunului traiu al celor exploatați.

Deci, ce urmează de aici? Urmează că nu e de ajuns inimă caldă și dorință de bine. E adevărat că fără inimă largă și caldă nu s'a făcut nimic bun și trainic pe pământ, dar inima trebuie să fie condusă de ceva, sau mai bine zis de cineva. Și acest cineva e o veche cunoștință a noastră, ea se cheamă capul. Și nici capul nu-i de ajuns, așa cum ni l-a dat Dumnezeu. Ci în acest cap trebuie să punem cunoștinți sistematizate, știință. În el trebuie să aprindem făclia cunoștinței și a adevărului, și această lumină va lumina și ne va arăta drumul cel drept care duce spre bine. Numai așa vom fi siguri că dorim binele, binele vom face și nu, fără a dori, contrariul.

Și deci cea din urmă concluzie care reiese de aici și, nădăduesc, și din toată conferința mea, este următoarea:

Să învățăm, să învățăm și iar să învățăm.

Din însuși sensul conferinței se vede că aci n'am tratat subiectul întreg, ci e numai un fragment.

Ar fi trebuit să vorbesc și despre acele puteri lăuntrice, care duc societatea noastră în mod firesc și neînlăturabil către o altă organizare, către organizarea socialistă. Pe urmă, ar fi trebuit să arăt ce este acea organizație socialistă, nu ca un produs al fanteziei, ci ca un rod firesc al dezvoltării societății actuale. Apoi ar fi trebuit să arăt, care este acea putere, care va trebui să ducă la îndeplinire această transformare.

Dar mai ales, ar fi trebuit să vorbesc despre socialism în țară la noi. Socialismul, ca doctrină, e același pentru toate țările. Dar chiar în țările cele mai asemănătoare după gradul lor de dezvoltare capitalistă, cum sunt Franța, Germania, Anglia, Belgia, etc., el se deosebește după felul lui de-a fi.

Cu atât mai mult deci, trebuie să se deosebească felul lui de a fi în țările rămase în urmă în dezvoltarea lor capitalistă, cum e țara noastră.

Despre toate acestea vom vorbi cu alt prilej, fie prin conferințe, fie prin scrieri. Tot atunci vom lămuri unele chestiuni, cari au fost atinse aci numai în treacăt, cum e de pildă chestiunea crizelor de supra-producție, crize care tind tot mai mult a se preface din acute și periodice în crize cronice, fapt din care protivnicii marxismului trag multe încheeri greșite; apoi chestiunea debușeurilor ș. a. cari, încă odată, au fost aci atinse absolut în treacăt.

De altfel despre toate aceste chestiuni am vorbit în mod răzleț în toate scrierile mele în curs de douăzeci și cinci de ani. Dar tocmai pentru că sunt spuse răzleț, sper să mai revin asupra lor într'un chip mai sistematic.

